

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДІ

Автор на основі пілотажного дослідження, проведеного серед студентів, визначив, як реципієнти та інші люди, на думку реципієнтів, дотримуються норм правової культури у різних ситуаціях і сферах життєдіяльності а також фактори, що, на думку реципієнтів, впливають на формування правової культури.

Ключові слова: *правова культура, норми правової культури, правова свідомість, моральні принципи і переконання, покарання.*

Психологи, аналізуючи культуру, розглядають її крізь призму особистості, виділяючи її серед тваринного світу як таку, що втілює в матеріальних і духовних формах соціальну пам'ять і соціально-значущу творчість. У своїй єдності ці специфічно людські функції (та засоби їх реалізації) утворюють культуру [1, с. 1].

У структуру культури входить і правова культура. Як одна зі складових частин загальної культури, вона являє систему цінностей, набутих людством у галузі права. Вона характеризується ступенем розвитку і юридичною захищеністю прав і свобод особистості та є нормативним регулюванням суспільного життя [5].

Правова культура проявляється в правовій свідомості особистості. Формування правової свідомості є довготривалим та складним процесом. Одним зі складових процесу формування правової свідомості людини є "правове почуття", в основі якого лежать почуття справедливості, провини, відповідальності, чесності [5].

Правосвідомість є самостійною сферою свідомості: суспільної, групової, індивідуальної [6].

У ній відображена правова дійсність у вигляді знань про право, осмислення того, що є правом, яким воно було і яким повинно бути, а також у вигляді правових установок поведінки як реакції на оцінку чинного права, на роботу правозастосовних органів. Правосвідомість повинна бути властивою не тільки творцям юридичних норм, законодавцям, але й усім громадянам держави [6].

Правова культура накладається на рівень морального судження людини. Американський психолог Л. Кольберг, досліджуючи цю проблему, використав у своїй роботі метод моральних дилем. Схема морального судження включає шість стадій. Шість емпіричних стадій Кольберг об'єднав у три рівні: "конвенційний" (стадії 3 і 4) – від слова "конвенція", тобто на основі домовленості людей між собою про те, як треба себе вести; "доконвенційний" (стадії 1 і 2), тобто ігноруючий традиції і соціальні потреби, і "постконвенційний" (стадії 5 і 6), що зорієнтовані на високі моральні принципи, які можуть і не підтримуватись усім суспільством [3, с. 216].

Як же складається ця правова культура? Першою ланкою у формуванні правової культури є сім'я. Саме з сім'ї маленька людина засвоює основи моралі. У школі продовжується правове виховання людини, формується її моральна свідомість. Велике значення у формуванні правової культури відіграє вплив мікросоціуму і макросоціуму.

Зміни, які відбуваються в житті суспільства, завжди впливають на правову культуру особистості і проявляються в її моральній свідомості. Зараз у нашому суспільстві відбуваються значні зміни, що суттєво впливають на моральні цінності людей і проявляються в правовій

культури.

Ми поставили перед собою мету – вивчити усвідомленість сучасною молоддю різних аспектів правової культури.

Задачі, які ми поставили для досягнення мети:

- з'ясувати дотримання норм правової культури в різних ситуаціях і сферах життєдіяльності (як самими реципієнтами, так, і на думку реципієнтів, іншими людьми);
- визначити в яких ситуаціях, на думку досліджуваних, порушуються норми правової культури (як іншими людьми, так і самими реципієнтами);
- з'ясувати, в чому полягає зміст правової культури;
 - визначити, які, на думку реципієнтів, фактори впливають на формування правової культури.

Для цього нами був розроблений опитувальник, який складався з 10 запитань, до кожного з яких ми запропонували кілька варіантів відповідей. Відповідаючи на запитання, досліджувані мали або проранжувати в одних випадках, або вибрати свої відповіді з числа представлених, або знайти правильну відповідь серед неправильних.

У цілому, відповіді на запитання, які ми поставили студентам, на нашу думку, дають змогу оцінити як знання ними основ правової культури і розуміння сутності правової культури, так і ставлення до правових норм.

Дослідження було проведене серед студентів-психологів 3-го курсу Інституту психології ПНПУ ім. К. Д. Ушинського. У ньому взяли участь 24 студенти. Дослідження було пілотажем. Не завжди всі досліджувані відповідали на всі запитання.

Аналізуючи відповіді досліджуваних на запитання "Проранжуйте, в якій мірі Ви дотримуетесь норм правової культури в нижче перерахованих ситуаціях", ми бачимо, що найбільше дотримуються норм правової культури "в умовах сім'ї" – (14 осіб), які з 24 досліджуваних поставили сім'ю на перше місце, тобто збереження правової культури в сім'ї вони вважають найважливішим. Три особи – на другому місці – назвали дотримання норм правової культури у взаємостосунках з друзями. Третє місце займає ситуація, пов'язана з навчанням або роботою (5 осіб). Лише 1 досліджуваний на 4-те місце поставив ситуацію неформально-ситуативного спілкування. Отже, можна зробити висновок, що більшість досліджуваних (58,33%) найважливішим для себе вибирають сім'ю, в якій вони вважають за необхідне дотримуватися норм правової культури.

Аналіз одержаних результатів за питанням "Як Ви дотримуетесь норм правової культури? Оцініть свій рівень" дає змогу зробити висновок, що більшість опитуваних (7 осіб) вважають, що вони "стабільно" додержуються правової культури; 6 досліджуваних дотримуються норм правової культури "ситуативно"; 5 осіб – "за примушенням" чи "за вимогою обставин"; 4 особи відповіли, що вони "рідко" зважають на правову культуру; 2 особи не відповіли.

Рис. 1. Діаграма ранжування дотримання правової культури

Розглянемо результати дослідження, одержані за запитанням "Проранжуйте, що спонукає вас до дотримання норм правової культури". На перше місце 8 досліджуваних поставили "моральні принципи і переконання"; 6 досліджуваних поставили їх на друге місце, а 7 досліджуваних – на 3-є місце. "Страх порушити правила поведінки (покарання)" на перше місце поставили 4 особи; на друге місце – 10; на третє місце – 6 осіб. "Прагнення досягти мети діяльності" на перше місце поставили 6 досліджуваних; на друге місце – 7; на третє – також 7 досліджуваних. Підводячи підсумки, бачимо, що на перше місце більшість досліджуваних поставили "моральні принципи і переконання"; на друге місце більшість досліджуваних поставили "страх порушити правила поведінки (покарання)"; на третьому місці виявилось "бажання досягти мети діяльності" і "моральні принципи й переконання".

На питання "Коли ви частіше за все не дотримуетесь норм правової культури" досліджувані відповіли так: на перше місце 5 осіб поставили відповідь "коли знаємо, що залишитесь непокараними"; 6 досліджуваних вибрали варіант відповіді – "у побутовій взаємодії"; на друге місце поставили варіант відповіді "при суперництві" – 6 досліджуваних; на третє місце поставили варіант відповіді "при прояві ненависті і агресії" – 3 людини і варіант "коли ви знаєте, що залишитесь непокараними" – 3 особи; на четверте місце 4 досліджуваних поставили варіант відповіді "при прояві ненависті і агресії"; 3 досліджувані – варіант відповіді "коли ви знаєте, що залишитесь непокараними".

На питання "Проранжуйте, які фактори в більшій мірі впливають на формування правової культури?" на перше місце 11 досліджуваних поставили варіант "умови виховання в сім'ї"; на друге місце 7 осіб поставили варіант "умови навчання"; на третє місце 9 досліджуваних поставили варіант "умови неформальних взаємовідносин з друзями або ровесниками"; на четверте місце 7 осіб поставили варіант відповіді "умови інформаційно-духовного плану"; на п'яте місце 5 осіб поставили варіант "умови формування релігійних цінностей".

На запитання "Що стримує вас не порушувати норм правової культури?" 5 досліджуваних вибрали варіант відповіді "Страх покарання"; 6 досліджуваних вибрали варіант відповіді "Аморальні вчинки інших людей" і 6 досліджуваних вибрали варіант "Сприйняття непристойних вчинків інших у повсякденному житті".

На запитання "В яких сферах діяльності найбільш за все порушуються норми правової культури?" на перше місце 19 осіб поставили відповідь – "у сфері політики"; 8 осіб вибрали варіант відповіді – "у сфері праці" і по 5 осіб вибрали варіанти – "в медицині" і в "педагогіці"; досліджувані вважають, що найменше норми правової культури порушуються "в сім'ї".

На запитання "З вашої точки зору, проранжуйте, які причини сприяють некультурній поведінці

людей" на перше місце 12 осіб поставили варіант "недостатність виховання"; на друге місце 7 осіб поставили варіант відповіді "наявність корисних мотивів"; на третє місце 10 осіб поставили варіант "погана особистісна емоційна стійкість і регуляція"; на четверте місце 7 досліджуваних поставили варіант "наявність корисних мотивів" і 5 осіб на п'яте місце поставили варіант – "егоїзм".

На запитання "Чи існує ситуація, в якій можна не дотримуватися правових норм?" 13 досліджуваних на перше місце поставили варіант "в екстрених ситуаціях (коли певні моральні цінності витискають інші моральні цінності)"; 4 досліджуваних на третє місце поставили відповідь "в умовах військового часу"; на четверте місце 2-є досліджуваних поставили відповідь "дома, коли нікого немає (немає соціальної оцінки)".

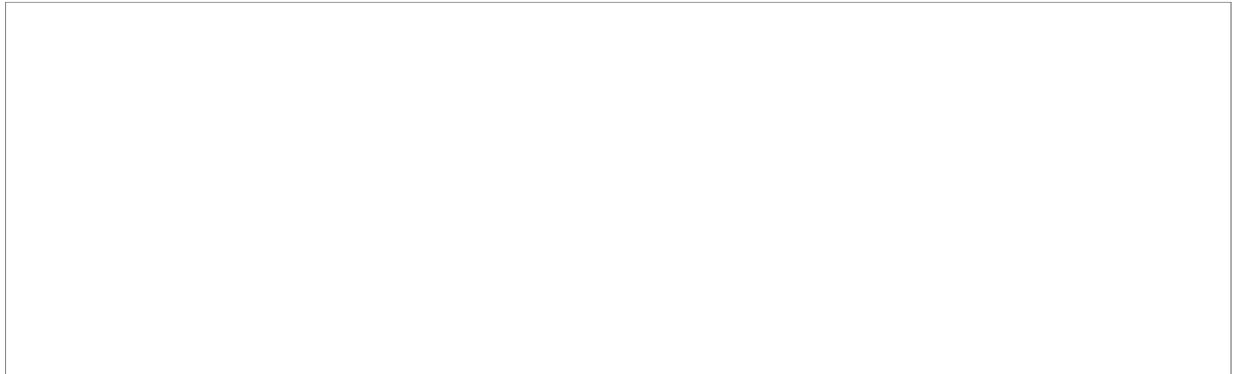

Рис. 2. Діаграма дотримання норм правової культури

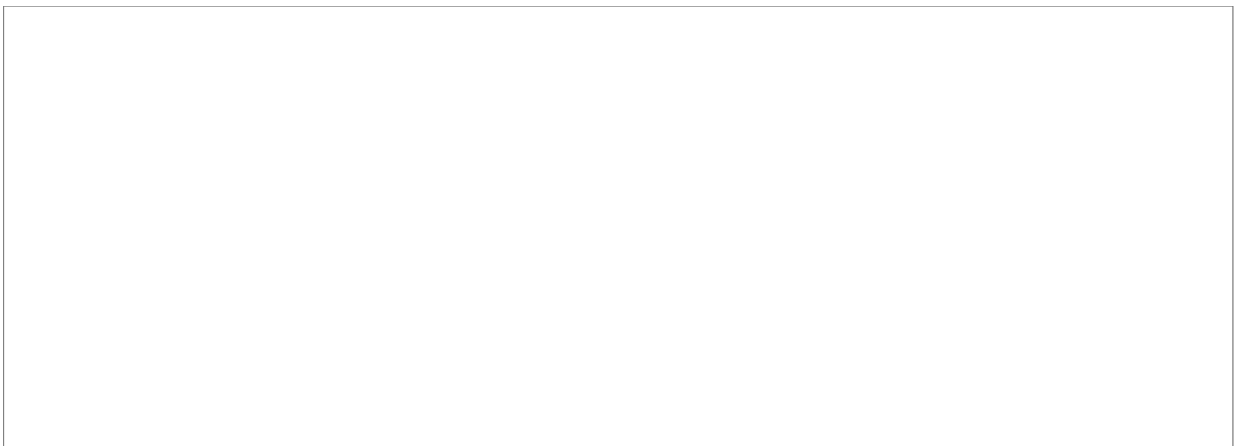

Рис. 3. Діаграма ранжування спонукання дотримання норм правової культури

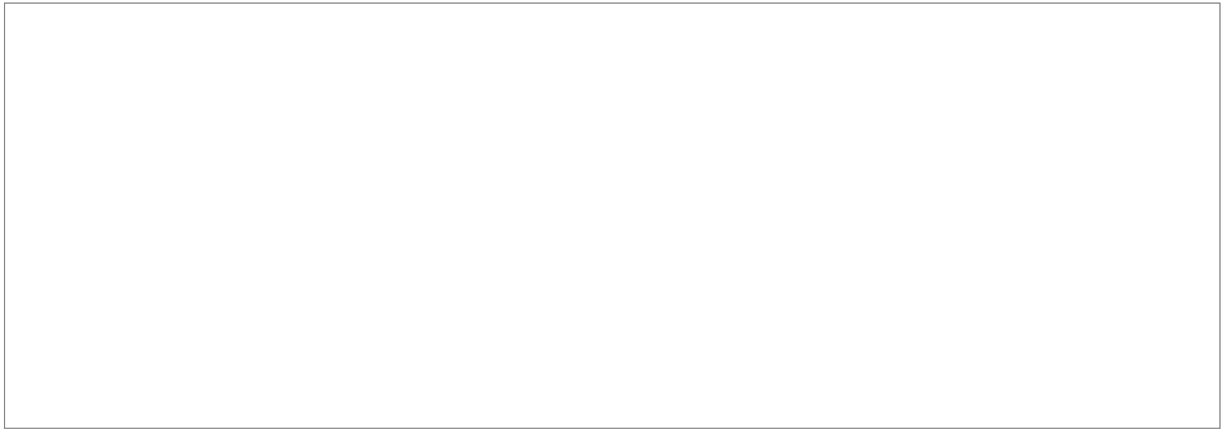

Рис. 4. Діаграма дослідження недотримання норм правової культури

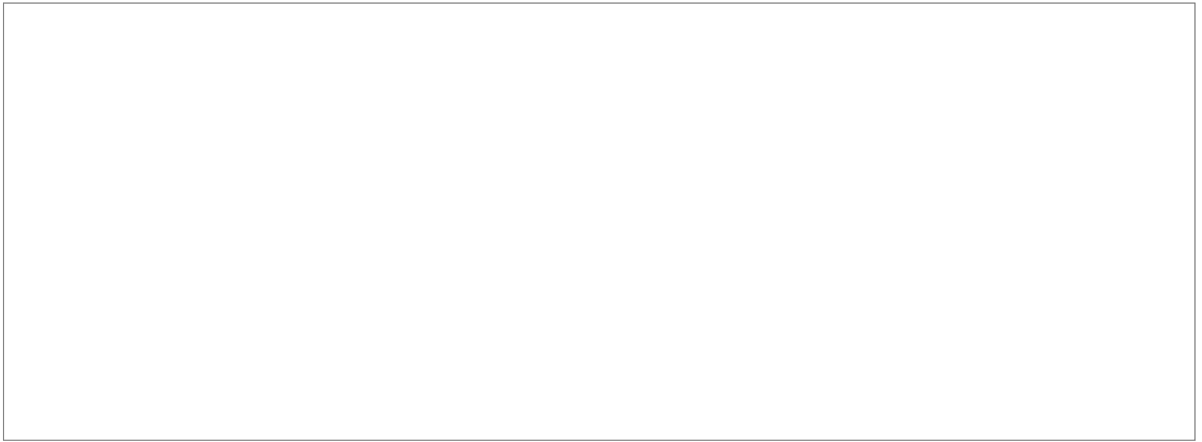

Рис. 5. Діаграма ранжування факторів, що впливають на формування правової культури

Рис. 6. Діаграма дослідження стримування від порушень норм правової культури

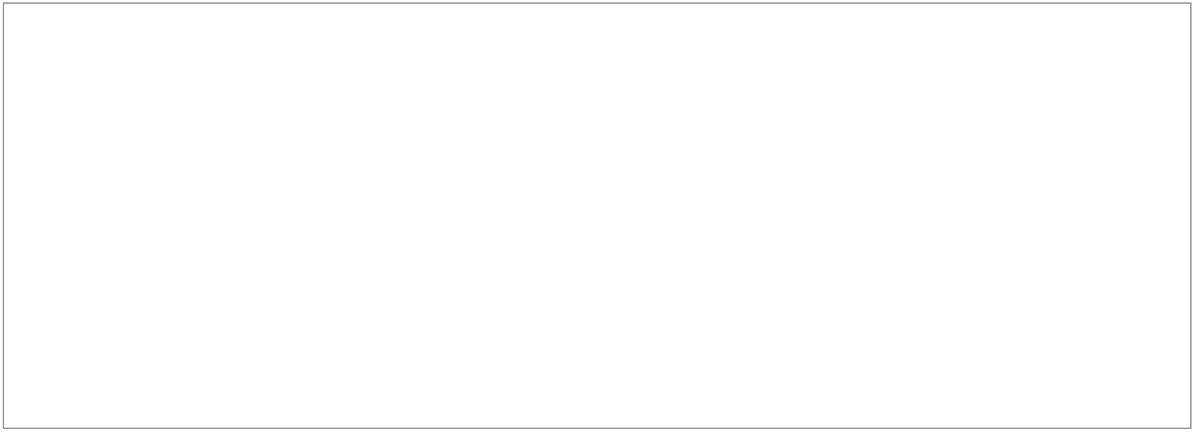

Рис. 7. Діаграма дослідження сфер діяльності, в яких найбільше порушуються норми правової культури

Підводячи підсумки аналізу, проведеного за всіма запитаннями, можемо зробити такі висновки:

- для студентів найбільш значимим середовищем, в якому вони дотримуються норм правової культури, є сім'я, а друге місце посідає сфера, пов'язана з навчанням і роботою, на третьому місці – спілкування з друзями;
- найчастіше досліджувані стабільно дотримуються норм правової культури; менша частина досліджуваних рідко дотримуються норм правової культури;
- моральні принципи і переконання в першу чергу примушують досліджуваних дотримуватися норм правової культури, а страх порушити правила поведінки (покарання) – у меншій мірі;
- порушення норм правової культури частіше відбувається в побутовій взаємодії (тобто – паління у не відведеному для цього місці; кидання сміття на вулиці), а також при суперництві;
- найбільше стримують не порушувати культурну поведінку аморальні вчинки інших людей та сприйняття непристойних вчинків інших у повсякденному житті;
- більшість досліджуваних вважають, що норми правової культури порушуються у сфері політики;
- досліджувані вважають, що найбільше сприяють некультурній поведінці людей недостатнє виховання;
- найбільш значимими умовами, що сприяють формуванню правової культури, досліджувані ставлять умови виховання в сім'ї.

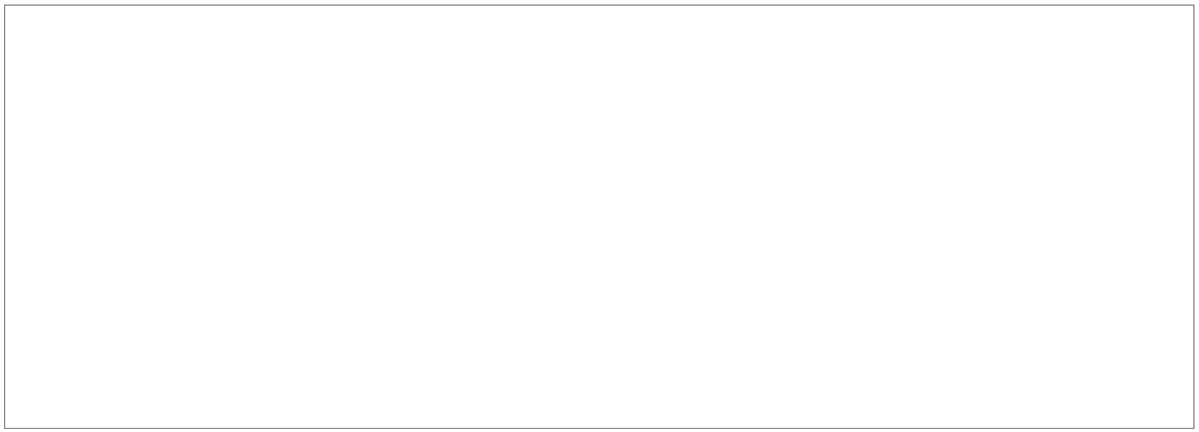

Рис. 8 Діаграма ранжирування причин, які сприяють некультурній поведінці людей.

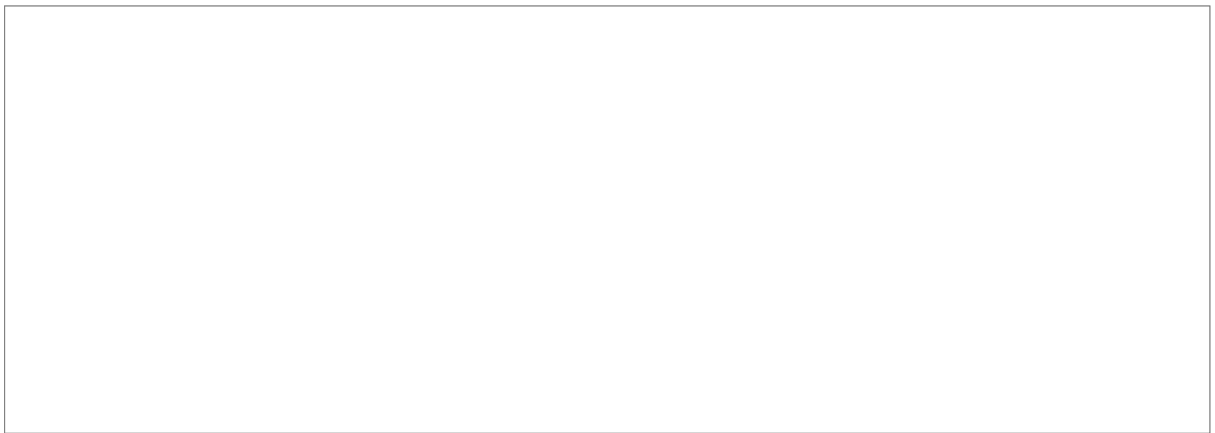

Рис. 9 Діаграми дослідження ситуації, в якій можна не дотримуватися правової культури.

Отже, можна вважати, що рівень правової культури досліджуваних нашої вибірки є досить високим, бо наші реципієнти в цілому, орієнтуються у своїй поведінці на моральні принципи й переконання, в основному дотримуються норм правової культури і зорієнтовані на сім'ю, як першоджерело виховання моральних цінностей. Проте, певна частина досліджуваних ще має не досить високий рівень моральної культури. Зокрема, ті студенти, які не змогли відповісти на певні запитання, тим самим показали, що в них недостатній рівень правової культури.

Значимість правової культури для молоді, особливо для студентської молоді, яка є частиною молоді інтелігенції, є дуже важливою, оскільки саме вони, молоді інтелігенти з високим рівнем правової культури, – можуть сприяти покращанню стосунків людей у суспільстві. На думку одного з фахівців, правосвідомість не тільки виражає ставлення індивіда до правової дійсності, але і спрямовує його на певні зміни в правовому середовищі, прогнозує і моделює їх [6].

Якщо виходити з того, що поняття культури і цивілізації взаємопов'язані [2], то першою задачею освіти є навіювання людям основних ідеалів і норм нашої цивілізації [4].

Таким чином, перед спеціалістами, які працюють у системі вищої освіти, стоїть важлива задача добре підготувати не тільки майбутніх фахівців певної галузі людської діяльності, але й дати їм знання з правової культури, розвинути правосвідомість молодих людей, адже від цього багато в чому буде залежати благополуччя нашої країни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Балл Г. О. Категорія культури: психолого-педагогічний аспект / Г. О. Балл // Практична психологія та соціальна робота. – №2. – 2007.
2. Библер В. С. На гранях логики культуры / В. С. Библер. – М., 1997.
3. Нартова-Бочавер С. К. Дифференциальная психология: учебное пособие / С. К. Нартова-Бочавер, – М.: Флинта, Московский психолого-социальный институт, 2003. – 280 с.
4. Психоанализ и культура: избранные труды Карен Хорни и Эрика Фромма. – М.: Юрист, 1995. – 623 с.
5. Седая Ю. Правовая культура личности: процесс формирования / Ю. Седая // Новый коллегіум. – 2008. – № 5. – С. 8-14.
6. Скакун О. Ф. Теория государства и права / О. Ф. Скакун. – Харьков: Консум; ун-т Внутр. дел, 2000. – 704 с.

Подано до редакції 18.10.2010
